

## Права жінок та гендерна рівність

[1]

У цьому розділі гендерна нерівність розглядається як порушення прав людини. Водночас, у розділі піднімаються питання порушення прав жінок та дискримінації жінок. Такий підхід відповідає принципам Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та документів Ради Європи. Так, відповідно до рекомендацій Ради Європи, існує два різні стратегічних напрями, які орієнтуються на забезпечення рівності статей і які повинні доповнювати одна одну. Перший напрямок – це «інтеграція гендерної перспективи у вже існуючу політику, і другий – розробка конкретної політики в сфері рівності і створення відповідних механізмів... Основна різниця між інтеграцією і здійсненням конкретної політики забезпечення рівності статей полягає в учасниках та у виборі напрямків діяльності. Відправною точкою «традиційних» форм політики в сфері рівності є конкретна проблема, яка виникає внаслідок нерівності статей... Відправною точкою для інтеграції є вже існуюча політика. У цьому випадку політичний процес реорганізується з тим, щоб гендерна перспектива враховувалася учасниками цього процесу і щоб забезпечувалося досягнення мети, тобто рівності статей»[2].

### 1.1. Основні прояви гендерної нерівності в суспільстві

19 вересня під час проведення засідання Національного прес-клубу, що був присвячений проблемі встановлення гендерної рівності, були оприлюднені дослідження, проведені Центром соціальних експертиз інституту соціології НАН України, результати яких свідчать, що українці усвідомлюють наявність у суспільстві гендерної нерівності – про це заявили 50 % опитаних. Водночас 60 % респондентів зазначили, що мова йде про обмеження прав саме жінок, а 47 % громадян визнали, що жінкам важче отримати посаду в органах державного управління. Загальний рівень гендерної рівності в українському суспільстві оцінюється в 5 балів за 10-бальною шкалою, 5 років тому оцінка була – 4. Також дуже серйозною є проблема сексизму в засобах масової інформації, коли в багатьох передачах, фільмах, рекламних матеріалах експлуатується тема сексу та дискримінаційного ставлення до жінок. Експерти зазначили, що подібні підходи вітчизняних ЗМІ призводять до формування в суспільстві гендерних стереотипів, що, у свою чергу, має негативний вплив на українські сім'ї[3].

Назвемо основні прояви гендерної дискримінації:

- Безробіття серед жінок, як приховане, так і зареєстроване, вище, ніж у чоловіків.
- Заробітна плата жінок складає 72,5% від заробітної плати чоловіків.
- Жінки здебільшого працюють у тих сферах (освіта, медицина, соціальна сфера тощо), де заробітна плата значна нижче, ніж у середньому по народному господарству, що призводить до зростання економічної нерівності чоловіків та жінок.
- Через 20-30 років заробітна плата жінок складатиме лише 40-50 % пенсії чоловіків.
- При цьому серед працівників з вищою освітою жінки складають 56 %.
- Жінка працює на 4-6 годин більше, ніж чоловік, праця в домашньому господарстві не враховується як продуктивна, а тому не оплачується й не враховується в пенсійних схемах.
- Жінки, які мають дітей та перебували в декретній відпустці, стають неконкурентоспроможними на ринку праці.
- Жінки складають абсолютну більшість трудових мігрантів з України.
- Жінки більше потерпають від домашнього насильства.
- Жінки практично не представлені на вищих щаблях влади та управління.
- Майже кожна третя дитина виховується самотньою матір'ю.
- У Національній академії наук України налічується 179 академіків. І лише троє з них — жінки.

«Домінування чоловіків в Україні наближається до показників в арабських країнах, заявив на засіданні круглого столу в Запорізькій області експерт Міжнародного центру перспективних досліджень Максим Борода»[4].

Вияви гендерної нерівності по відношенню до чоловіків мають наступні вияви:

- Тривалість життя чоловіків у середньому на 12 років менше, ніж у жінок
- Вищий, ніж у жінок, рівень смертності в молоді роки. Понад 40 % всіх нинішніх 16-річних юнаків не мають шансів дожити до пенсії внаслідок зменшення тривалості життя чоловіків.
- Суїцид панує переважно серед чоловіків
- Понад 90 % ув'язнених є чоловіки.
- Такі хвороби як туберкульоз, алкоголізм та наркоманія більше вражають чоловіків.
- Серед чоловіків алкоголізи в 6 разів більш розповсюджені, ніж серед жінок.
- Понад 30 % чоловіків ніколи не стануть батьками з причин низького рівня репродуктивного здоров'я.
- Хворих на СНІД чоловіків у тричі більше, ніж жінок.
- Праця чоловіків цінується вище за працю жінок: за одну відпрацьовану годину чоловік отримує 2,53 грн., а жінка – 1,92 грн.
- 92% керівних посад обіймають чоловіки. На вищих управлінських посадах у промисловості жінки складають 20,2%, у сільському господарстві – 9,5%
- Чоловіки йдуть на пенсію на 5 років пізніше, ніж жінки, хоча тривалість життя чоловіків на 12 років менша, ніж у жінок.
- Чоловіки контролюють 90-95 % економічних ресурсів.

За результатами незалежного соціологічного дослідження, проведеного Жіночим консорціумом України в 2007-2008 роках, дискримінаційним фактором у суспільстві названа бар'єрна архітектура інфраструктури населених пунктів, включаючи внутрішнє та зовнішнє планування будівель, транспортних засобів, вулиць, переходів, доріг, приміщень. Цей фактор обмежує або робить неможливим вільне пересування вагітних жінок, жінок з маленькими дітьми, так само як і осіб з обмеженими можливостями. Мова йде про відсутність пандусів, широких проїздів для дитячих візків та візків для людей з обмеженими можливостями, неможливість користування з візками громадським транспортом тощо. У свою чергу, це призводить до обмеження доступу до різних ресурсів життєзабезпечення (лікарні, магазини, навчальні заклади, банки тощо), закладів культури й т.п.[5]

## 2.2. Дискримінація на ринку праці

Часто заперечується той факт, що дискримінація жінок на ринку праці є проблемою для України. Насправді дискримінація за статевою ознакою характерна як для державного, так і приватного секторів економіки. І це зовсім не означає, що немає робочих місць, або інше – жінки не хочуть працювати. Навпаки, сучасні українки прагнуть реалізувати себе в суспільстві. Однак ще до співбесіди з потенційним роботодавцем, вони вже зазнають дискримінації, що впливає зі змісту оголошень у ЗМІ. Ідеться про безліч оголошень у газетах про прийом на роботу, які містять вимоги щодо віку, статі, і навіть зовнішнього вигляду бажаного працівника. Особливо часто застосовується відсів за статевою ознакою, коли йдеться про високооплачувані та престижні посади.

Зазвичай, такі оголошення можна побачити в агенціях працевлаштування або навіть у державних центрах зайнятості. Надзвичайно поширеною є практика відмови в прийомі на роботу на підставі сімейного стану та віку жінки. Зокрема, дискримінації при прийомі на роботу зазнають незаміжні жінки, жінки з малими дітьми й жінки старші 40 років. При цьому освіта, досвід та професійні якості до уваги просто не беруться. Як правило, у вищих навчальних закладах дівчата навчаються краще за хлопців, проте при розподілі «портфелів» надається перевага чоловікам.

Є проблеми на ринку праці й у жінок, які мають маленьких дітей. Так, багато українок скорочують декретну відпустку. У компанії мобільного зв'язку «life:)» – 16% співробітниць, в яких з'явилися діти, повертаються на роботу до виповнення дитині 6 місяців, ще 20% – до року. У компанії Крафт Фудз Україна, яка виробляє продукти харчування, більшість співробітниць виходять з декрету вже через 4 місяці після народження. Лише до цих пір компанії виплачують

декретні. Керівники компаній пояснюють ранні виходи з декрету небажанням самих робітниць втратити кваліфікацію. Проте, за визнанням співробітників, тривала відсутність на роботі співробітниці, що народила, хоча й негласно, не вітається. Жінки вимушені так вчиняти в основному з-за небажання псувати кар'єру, збудувати яку їм було непросто. Для деяких активних жінок тривала відпустка по догляду за дитиною може перетворитися на справжнє покарання, вважають психологи[6].

Крім того, існують бюрократичні перешкоди на шляху отримання виплат та пільг, які надаються матерям маленьких дітей. Ці перешкоди настільки серйозні, а виплати – малі, що певна частина жінок готова відмовитися від їх отримання. Ця тенденція, яка посилюється з кожним роком, знайшла вже відображення в ЗМІ[7].

Але є й позитивні зрушення в цьому аспекті. У Державному звіті (об'єднаному шостому та сьомому) про виконання Україною Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, поданого в 2008 році до Комітету ООН, наведена детальна інформація про надання пільг вагітним жінкам, жінкам після пологів та жінкам, які мають неповнолітніх дітей. У 2008 році був підвищений розмір виплат сім'ям по народженню першої дитини до 12 240 гривень, введені виплати тим сім'ям, які всиновили дитину в такому ж розмірі, як і при народженні. Крім того, батьки-усиновлювачі отримують оплачувану відпустку терміном 56 днів.

Необхідність здійснення певних грошових виплат за місцем роботи призводить до виникнення певних проблем, оскільки роботодавці не поспішають з реалізацією цього права. Приватні роботодавці нерідко не інформовані про те, що виплати, а саме виплати по декретній відпустці, по догляду за дитиною до 3-х років здійснюються із бюджетних та страхових фондів. У силу недостатності розуміння цього питання з боку роботодавців, при працевлаштуванні в жінок виникають додаткові проблеми[8].

### **3.3. Право на охорону здоров'я та доступ до якісних медичних послуг**

Порушення прав громадян, перш за все жінок, у сфері охорони здоров'я – це тема окремого розділу. Задекларована в законодавстві безкоштовна медицина вже давно на практиці перетворилася на дуже витратну для тих, хто потребує цих послуг.[9]

Платні послуги вводилися й на гінекологічні послуги, у тому числі й вагітним жінкам, роблячи доступ до медицини залежним від економічного стану жінок або їх сімей.

Крім того, потрібно відмітити, що деякі хвороби мають чітко виражений гендерний аспект. Наприклад – рак молочної залози. В Україні щорічно діагностується 16 тисяч нових випадків захворювання раком молочної залози, а щорічна смертність від цієї хвороби дорівнює 8 тисячам жінок[10]. Держава має забезпечувати жінок протезами за рахунок бюджетних коштів. У 2007 році змінився порядок забезпечення протезами жінок у післяопераційний період. Окрім медичних документів тепер необхідними є також документи з управлінської та соціальної політики за місцем проживання. Кількість бюрократичних перешкод, таким чином, зросла. Крім того, порушується право жінок на приватність, розголошується інформація про стан фізичного здоров'я жінок тощо. Зростає відсоток жінок, які відмовляються від отримання такої безкоштовної допомоги, віддаючи перевагу самостійній купівлі протезів.

### **4.4. Проблеми дотримання прав сільських жінок**

Говорячи про проблеми порушення прав жінок, дуже рідко згадують особливості такої соціально-демографічної групи як сільські жінки. Єдине комплексне дослідження в цій сфері було проведене в 1997-1998 роках[11]. Водночас, більшість сільських жителів – це жінки. Поганий розвиток інфраструктури, відсутність у більшості населених пунктів каналізації, водопровідної води, газопостачання призводить до того, що зусилля, які докладаються жінками по здійсненню домашньої праці залишається на рівні минулого та позаминулого століть. Зайнятість важкою

фізичною працею, низький рівень механізації виробничих процесів ведуть до перевантаження жінок. Непропорційно низькі ціни на сільськогосподарську продукцію обумовлюють низький рівень працівників, зайнятих безпосередньо виробництвом у сільському господарстві. Сільські жінки мають гірший, порівняно з міськими, доступ до медичних, культурних та побутових послуг. Так, протягом останніх років фельдшерсько-акушерські пункти (ФАП) закрилися в багатьох сільських населених пунктах.

### **5.5. Проблеми дотримання прав жінок похилого віку**

Серед громадян пенсійного віку більшість складають жінки. Це обумовлено сучасними демографічними процесами та збільшенням розриву в тривалості життя між чоловіками та жінками. Одночасно спостерігається відносно зменшення розміру пенсій жінок порівняно із чоловіками[12]. За даними громадської організації «Турбота про літніх в Україні» жінки похилого віку страждають від домашнього насильства, жорстокого ставлення в сім'ї, від неповаги з боку державних чиновників, особливо в сфері соціального захисту та медицини, від бідності та нестачі коштів на їжу та найпростіші ліки[13]. Так, 55,1 % респондентів в Івано-Франківську та 54,6 % у Хмельницькому відповіли позитивно на питання «Чи відомі вам випадки відмови в медичному обслуговуванні літній людині лише з причини її похилого віку»[14]. Три чверті опитаних в Івано-Франківську, більш ніж як 60% в АРК, Києві, Миколаєві, Хмельницькому та майже половина опитаних у Тернополі та Донецьку на собі відчули таке ставлення, як надання менш якісного медичного обслуговування літній людині лише з причини похилого віку. Нагадаємо, що дві третини з опитаних – жінки. Люди похилого віку, перш за все жінки, відчувають на собі зневажливе ставлення з боку державних службовців, працівників сфери обслуговування, транспорту тощо, тоді як до осіб більш молодшого віку службовці ставляться більш прихильно[15].

### **6.6. Вияви дискримінації жінок в ідеологічному та інформаційному просторі**

Дослідження, які проводилися в 2007-2008 роках продовжували фіксувати наявність усталених гендерних стереотипів у свідомості українських громадян. Так, 36,4 % вважають наявність таких стереотипів постійною, а 45,4 % – як такі, що спостерігаються періодично[16].

Сексизм у засобах масової інформації та рекламі

Реклама містить безліч виявів сексизму та дискримінації жінок. Сексуалізація жіночого тіла, порівняння жінок з товарами, які рекламуються, або реклама якостей товару через презентацію гіпертрофованих жіночих особливостей, вияви брутальної неповаги до жінок – це все ознака сучасного рекламного простору. В якості прикладів – через оголене жіноче тіло рекламуються плитка для полу, телевізори, сушені кальмари для пива, саме пиво, меблі, авто тощо.

Чисельні звернення громадськості до Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, Державного комітету з питань телебачення та радіомовлення, інших органів центральної виконавчої влади, Президента, звернення самого Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту до цих органів влади не дають ніяких результатів.

І це при тому, що в статті 3 Закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок» серед основних напрямів державної політики в цій сфері визначені «виховання і пропаганда серед населення культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері», а також «захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі».

Тему сексизму потрібно активніше обговорювати на рівні регіональних еліт, влади, рекламистів і піарників, адже реклама формує цінності, норми і водночас створює стереотипи. Водночас, аналіз преси дає підстави стверджувати, що в 2008 році з'явилося більше фахових та аналітичних статей, присвячених проблемам прав жінок та гендерної рівності, що є позитивним фактом.

## 7.7. Права жінок у місцях позбавлення волі

Кількість засуджених жінок у порівнянні із чоловіками є незначною й вона постійно зменшується. І хоча їхні потреби дуже відрізняються від потреб чоловіків, правила і регламенти жіночих виправних колоній практично не беруть цей факт до уваги. На сьогоднішній день у кримінально-виконавчій системі – 183 діючих установи виконання покарань, у яких перебуває близько 117,3 тис. засуджених. У 32 слідчих ізоляторах утримуються понад 25,5 тис. підслідних та 7,7 тис. засуджених. У зазначених установах виконання покарань, а також у лікувальних закладах тримаються 6,5 тисяч засуджених жінок, з них більше 100 – неповнолітні, та більшість – репродуктивного віку.

Складна ситуація з вагітними жінками і матерями з дітьми в установах виконання покарань. Зрозуміло, що така ситуація є стресовою як для ще ненароджених дітей, так і для дітей, які живуть з матір'ю у виправній установі. У теперішній час засуджені жінки відбувають покарання в 11 виправних колоніях, виправному центрі та Мелітопольській виховній колонії для неповнолітніх. В Одесі та Чернігові функціонують жіночі колонії, у складі яких є дитячі будинки, де знаходяться діти до 3-річного віку, матері яких відбувають покарання. В 2007 році 71 засуджена жінка народила дитину.

Суттєвим кроком до покращення надання послуг вагітним жінкам з ВІЛ-позитивним статусом, які відбувають покарання, стало внесення до Міжвідомчого Наказу «Про заходи щодо організації профілактики передачі ВІЛ від матері до дитини, медичної допомоги і соціального супроводу ВІЛ-інфікованих дітей та їх сімей» від 23 листопада 2007 року інструкції «Про порядок профілактики передачі ВІЛ від матері до дитини в закладах Державної кримінально-виконавчої служби України»[17]. Разом з тим, гостро стоїть питання своєчасного обстеження та забезпечення препаратами для антиретровірусної терапії вагітних у колоніях, низький рівень поінформованості вагітних з питань ВІЛ, що ускладнює формування прихильності до терапії, недостатній їх психологічний супровід. Потребує вирішення питання підвищення мотивації персоналу щодо створення умов для виконання вагітними всіх заходів з профілактики передачі від матері до дитини (ППМД). Необхідно також вирішити питання щодо розширення використання кесарського розтину для таких жінок, які транспортуються з охороною в територіальні заклади охорони здоров'я для народження дитини. Існує нагальна потреба розробки концепції збереження репродуктивного здоров'я в жінок репродуктивного віку, які відбувають покарання, формування в них мотивації до відповідальної репродуктивної поведінки, відповідального батьківства, збереження сімейних цінностей, профілактики соціального сирітства народжених ними дітей.

Хоча засуджені жінки (особливо матері) вважаються вразливою групою засуджених, кримінально-виконавча система досі не передбачає комплексних заходів для їх повної соціалізації. Суттєвим фактором з позицій ризику підвищення захворюваності соціально небезпечними хворобами є використання барачного типу тримання ув'язнених, коли в одному приміщенні утримуються до 100 осіб. Цим Україна відрізняється від європейських країн, де існує покамерне утримання – по 3-5 осіб в одному приміщенні. Ці питання обговорювалися під час міжнародної конференції «Охорона здоров'я жінок у місцях позбавлення волі», яка пройшла в Києві в листопаді 2008 року[18].

Увага питанням дотримання прав жінок, які знаходяться в місцях позбавлення волі, приділяється завдяки діяльності громадських організацій, наприклад, Інформаційно-консультаційного жіночого центру (Київ), інших організацій. ІКЖЦ підготував та оприлюднив дослідження «Жінки і матері з дітьми в ув'язненні». Основні проблеми, пов'язані з порушенням прав жінок в ув'язненні, сформульовані наступним чином:

ØØ У межах кримінально-виконавчої системи, згідно з політикою відбування покарань, жінки, матері з дітьми до сьогодні ще не вважаються вразливою групою з особливими потребами та проблемами.

∅∅ В установах Державного департаменту з питань виконання покарань не існує практики проживання матерів разом з дітьми як членів однієї родини.

∅∅ Після виходу з колонії жінкам з дітьми не надається допомога, хоча добре відомо, що після звільнення у жінок виникає більше, у порівнянні із чоловіками, проблем соціального та матеріального характеру[19].

У результаті дослідження, проведеного ВБО «Конвіктус-Україна» у 8 областях з метою вибору регіону для впровадження пілотного проекту «Всебічна програма реінтеграції в суспільство людей, звільнених з місць позбавлення волі», було визнано найкращою Харківську область і рекомендовано його втілення. Метою проекту є розвиток системи соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, в одному з регіонів, розробка й створення моделі Центру соціальної адаптації для осіб, які готуються до звільнення і звільнених з місць позбавлення волі. Під час попередніх візитів представники «Конвіктус-Україна» вже оглянули приміщення колишньої лікарні Краснопавлівської в Лозовському районі, де планується розмістити центр.

#### 8.8. Проблеми чоловіків у контексті забезпечення гендерної рівності

Говорячи про проблеми гендерної рівності в суспільстві, не можна обминути проблеми чоловіків, оскільки вони також у певних випадках, а також певні категорії чоловіків, стикаються з виявами гендерної дискримінації та порушення їх прав. З іншої сторони, ці прояви гендерної нерівності мають зворотній ефект проти жінок, оскільки підсилюють певні стереотипи про соціальну роль жінки в суспільстві.

Однією з груп чоловіків, чий права порушуються, є ті, хто самостійно виховує дітей. Патерналістськи орієнтоване законодавство у сфері захисту материнства призводить до того, що чоловіки, які мають дітей, або навіть самостійно виховують без жінок дискриміновані порівняно з жінками, які самостійно виховують дітей.

До таких висновків спонукає й здійснений гендерний аналіз низки законів, у тому числі, Законів «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» та «Про відпустки», висновки якого були підготовлені до друку в 2008 році та надруковані Програмою рівних можливостей та прав жінок[20].

Так, відповідно до статті 1 Закону «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» усі громадяни України, у сім'ях яких виховуються та проживають неповнолітні діти, мають право на державну допомогу у випадках та на умовах, передбачених цим Законом та іншими законами. Таким чином, стаття 1 не встановлює обмеження лише для жінок (матерів), а забезпечує правові гарантії для отримання допомоги й жінкам, і чоловікам. Усупереч цьому принципу, у подальшому тексті закону визначено окремий вид допомоги – «допомога на дітей одиницями матерям», котрий містить дискримінаційну по відношенню до чоловіків, які самостійно виховують дітей, норму, оскільки за законом допомога може назначатися лише одиницями матерям. Хоча варто при цьому зауважити, що в низці статей мова йде не лише про матерів, але й про батьків. Але для повної ліквідації дискримінації за статевою ознакою, закон потребує змін.

Дискримінаційні норми по відношенню й до жінок, і до чоловіків, містять деякі статті Закону «Про відпустки» та Кодексу законів про працю.

Так, згідно зі ст. 19 цього Закону та ст. 73 Кодексу законів про працю, жінці, яка працює і має двох або більше дітей віком до 15 років, або дитину-інваліда, або яка усиновила дитину, батьку, який виховує дитину без матері (зокрема, у разі тривалого перебування матері в лікувальному закладі), а також особі, яка взяла дитину під опіку, надається щорічна додаткова оплачувана відпустка тривалістю 7 календарних днів без урахування святкових і неробочих днів. За наявності кількох підстав для надання цієї відпустки її загальна тривалість не може перевищувати 14 календарних днів. У цій статті, як видно, застосовується різний підхід до чоловіків та жінок, які мають сімейні обов'язки.

Відстоюючи свої права, декілька сотень чоловіків-одинаків провели 20 вересня 2008 року мітинг у Києві, вимагаючи від державних чиновників звернути увагу на їхні проблеми. Захід організувала та провела Всеукраїнська асоціація мужніх татусів. Чоловіки наполягали на введенні «декретної відпустки» для чоловіків і національного свята «Дня батька» 27 жовтня.

У відповідності із законодавством, жінці, яка виховує дитину-інваліда, дозволено на 5 років раніше йти на пенсію. Чоловіки такого права не мають.[21]

У Харкові жіноча організація «Крона» винесла на громадське обговорення соціальні проблеми чоловіків. Дослідники гендерного питання прийшли до висновку, що рівність прав і можливостей чоловіків і жінок може порушуватися з обох сторін [22].

## **9.9. Огляд змін законодавства, що стосується гендерної рівності**

У квітні 2008 р. Верховна Рада ухвалила Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України в зв'язку з ухваленням Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків». За таке рішення проголосували 398 народних депутатів. Як говориться в пояснювальній записці, Законом приводяться у відповідність законодавчі акти відносно забезпечення принципу рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у зв'язку з прийняттям Закону «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків».

Зокрема, доповнена частина перша статті 20 Закону «Про об'єднання громадян» (права зареєстрованих об'єднань громадян) положенням, згідно з яким зареєстровані об'єднання громадян мають також право: брати участь в розробці проектів рішень з питань гендерної рівності, які приймаються органами виконавчої влади й органами місцевої самоврядування; делегувати своїх представників до складу консультативно-дорадчих органів з питань забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, які створюються при органах виконавчої влади й органах місцевої самоврядування; проводити моніторинг з питань забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків [23].

Але аналіз конкретних змін, які були внесені в законодавство, показує, що вони не просувають ані на крок суспільство на шляху до утвердження гендерної рівності, оскільки фактично повторюють вже існуючі в чинному законодавстві норми. Водночас ті зміни, які дійсно потрібні для утвердження принципу гендерної рівності, взагалі не обговорювалися. Це стосується, наприклад, створення механізму та системи оскарження сексуальних домагань на робочому місці, введення відповідальності юридичних та фізичних осіб за дискримінацію за ознакою статі, створення інституту Омбудсмена з питань рівних прав та можливостей чоловіків та жінок тощо.

Велика проблема застосування норм Закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок» полягає, за визначенням експертів, у складності застосування норм та відсутності санкцій у випадках гендерної дискримінації[24]. Наочним прикладом, який підтверджує цю тезу, є стаття 23: «Особа має право на відшкодування матеріальних збитків та моральної шкоди, завданих їй унаслідок дискримінації за ознакою статі чи сексуальних домагань. Моральна шкода відшкодовується незалежно від матеріальних збитків, які підлягають відшкодуванню, та не пов'язана з їх розміром. Порядок відшкодування матеріальних збитків та моральної шкоди, завданих унаслідок дискримінації за ознакою статі чи сексуальних домагань, визначається законом». У жодному законі цей порядок досі не визначений.

Однак, варто зазначити, що за ініціативою Департаменту сімейної та гендерної політики Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту наприкінці 2008 року створена експертна робоча група, завдання якої – розробити положення про порядок прийому скарг щодо гендерної дискримінації та сексуальних домагань, як це визначено законом, а також підготувати науковий коментар до Закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок».

У МВС України на виконання рішення Громадської ради при МВС з питань забезпечення прав людини в діяльності ОВС № 8 від 24 січня 2008 року згідно з пропозицією Міністерства у справах

сім'ї, молоді та спорту від 28 квітня 2007 року № 5.2/3876 та відповідно до Плану заходів МВС з реалізації завдань, визначених Державною програмою з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року, було створено робочу групу з впровадження гендерних підходів у складі 10 осіб – фахівців МВС, вищих навчальних закладів МВС та громадських організацій (розпорядження № 105 від 6 лютого 2008 р.). 18-20 лютого 2008 року відбулася робоча зустріч членів робочої групи з метою розроблення відомчої концепції Програми забезпечення гендерної рівності в ОВС.

Згідно з концепцією Програми забезпечення гендерної рівності в ОВС, розробленою цією робочою групою, Управлінням моніторингу дотримання прав людини в ОВС Апарату Міністра розроблено проект Програми забезпечення гендерної рівності в ОВС на період до 2011 року. Ця Програма була схвалена на засіданні Громадської ради з моніторингу дотримання прав людини при МВС 12 червня 2008 року (протокол № 9)[25].

## **10. Рекомендації**

### **1. Протидія гендерній дискримінації на ринку праці**

Актуальними є рекомендації, які наведені в дослідженні Human Rights Watch щодо викорінення дискримінації стосовно жінок на українському ринку праці[26]. Зокрема, звіт Human Rights Watch закликає:

1.1. Офіційних посадовців – найвищих рівнів публічно засудити дискримінацію та організувати всеукраїнські антидискримінаційні тренінгові програми як для держслужбовців на всіх рівнях влади, так і для профспілкових діячів та роботодавців.

1.2. Верховну Раду – зробити кроки до зміни законодавства з тим, щоб заборонити оголошення про вакансії, що базуються на специфікації статі, та усунути гендерні обмеження при наданні пільг по догляду за дитиною.

1.3. Міністерство праці та соціальної політики – провести службові розслідування стосовно роботодавців підозрюваних у дискримінації працівників за статевими ознаками.

1.4. Державну службу зайнятості – утриматися від будь-якої практики, що спрямована на підтримку найму в залежності від статевої належності.

1.5. Європейський Союз (ЄС) – співпрацювати з Україною з метою узгодження її законодавства та практики з антидискримінаційними нормами ЄС.

1.6. Відповідні органи ООН з нагляду за виконанням угод – вивчити відповідність дій уряду України його міжнародним зобов'язанням стосовно гендерної рівності.

1.7. Міжнародні фінансові інституції – визнати роль, що її відіграє дискримінація в обмеженні економічних можливостей для жінок та в зубожінні населення, та обумовити ступінь підтримки України в залежності від вимірюваного прогресу у викоріненні дискримінації на ринку праці.

2. За результатами проведеного комплексного дослідження питання сексуальних домагань Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда – Україна» вважає, що для ефективної протидії сексуальним домаганням на робочому місці необхідно здійснити низку заходів, які також можна розглядати як рекомендації для подальшого впровадження:

2.1. Створення комплексної державної політики проти дискримінації на робочому місці, зокрема, через проведення широких інформаційних кампаній;

2.2. Здійснення інформаційно-просвітницької роботи з представниками профспілкових об'єднань, об'єднаннями роботодавців щодо захисту інтересів потерпілих від сексуальних домагань;

2.3. Удосконалення законодавства в цій сфері, зокрема, розробка механізму реалізації положень Закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок» в частині подання скарг на факти сексуальних домагань на робочому місці.

### 3. Захист прав жінок, які знаходяться в місцях позбавлення волі

У дослідженні «Жінки, матері з дітьми в ув'язненні» наводиться низка рекомендацій, які стосуються покращення ситуації з дотримання прав цієї категорії жінок[27]:

3.1. Зміна законодавства щодо утримання ув'язнених жінок і матерів з дітьми має відігравати первинне значення в плані зміни стандартів утримання.

3.2. Невідкладною необхідністю є розробка спеціальної тюремної політики відносно матерів та дітей, побудованої на міжнародних стандартах і нормах, зокрема, Конвенції про права дитини.

3.3. Проаналізувати доцільність внесення змін до законодавства щодо можливостей на рівних включати і батьків, і матерів у процес виховання дітей, якщо один з батьків відбуває покарання у вигляді позбавлення волі.

### 4. Створення системи (або механізму) оскарження дій стосовно гендерної дискримінації.

4.1. Розробити та внести зміни до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок» в частині конкретизації механізму оскарження фактів гендерної дискримінації

4.2. Розробити та затвердити положення про порядок прийняття та опрацювання заяв зі скаргами на факти гендерної дискримінації підрозділами Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту.

4.3. Уповноваженому Верховної Ради з прав людини оприлюднити інформацію щодо реагування на скарги з питань гендерної дискримінації.

4.4. При підготовці щорічної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини виокремити розділ, присвячений проблемам подолання гендерної дискримінації в Україні та захисту прав жінок.

### 5. Навчання в галузі прав жінок та гендерної рівності

5.1. Здійснити моніторинг стану виконання Державної програми впровадження гендерної рівності в частині проведення навчань з державними службовцями з питань гендерної рівності.

### 6. Інформаційна підтримка впровадження гендерної рівності та подолання гендерних стереотипів у ЗМІ та рекламі

6.1. Присвятити одне із засідань Міжвідомчої координаційної Ради з питань сімейної та гендерної політики проблемам гендерної дискримінації в ЗМІ та рекламі.

6.2. Державному комітету України з питань телебачення та радіомовлення, Міністерству України у справах сім'ї, молоді та спорту, громадським організаціям здійснювати регулярний моніторинг реклами та ЗМІ на предмет гендерних стереотипів та дискримінації. За результатами моніторингу підготувати аналітичний звіт.

6.3. Оновити офіційні сайти центральних органів виконавчої влади, включивши до них рубрику «Гендерна політика».